

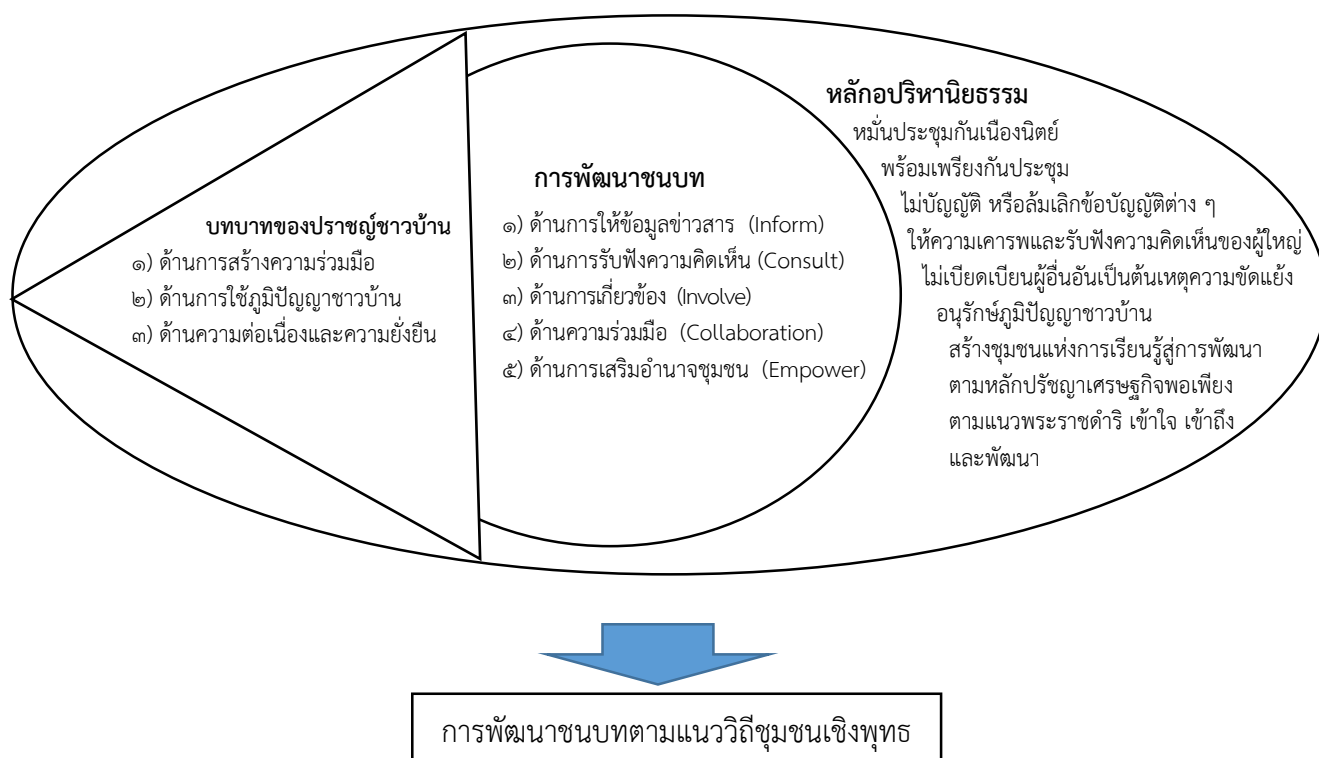
ตารางที่ ๕.๗ สรุปสาระสำคัญของการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

แนวทางในการพัฒนาชนบท	บูรณาการกับหลักการบริหารนิยธรรม
๑) ด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform)	แนวทางในการบูรณาการ คือ การมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน (Knowledge Center) ซึ่งศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบัน สังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมยุคดิจิทัล หรือยุคเทคโนโลยีสารสนเทศเต็มรูปแบบ
๒) ด้านการรับฟังความคิดเห็น (Consult)	แนวทางในการบูรณาการ คือ การประชุมระดมความคิด (Brain - storming) ในการพัฒนาชนบทเป็นการประชุมที่เหมาะสมสำหรับชุมชนชนบท เนื่องจากมีวิธีการและขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องประชุมได้ มีโอกาสสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา
๓) ด้านการเกี่ยวข้อง (Involve)	แนวทางในการบูรณาการ คือ การกำหนดลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมในชุมชนชนบทนั้นเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมภาคประชาชนด้วยกับเองและภาคประชาชนกับส่วนงานของรัฐได้แก่ ๑. การพิจารณาระดับความเหมาะสมของการมีส่วนร่วม ๒. การออกแบบสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ๓. กระบวนการนำไปปฏิบัติและติดตามผลติดตามการนำการตัดสินใจในแผนงานโครงการที่นำไปปฏิบัติ ๔. ประชุมร่วมกับชุมชนที่มีผู้แทนกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม

ตารางที่ ๕.๗ สรุปสาระสำคัญของการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) (ต่อ)

แนวทางในการพัฒนาชนบท	บูรณาการกับหลักการบริหารนิยธรรม
	๕. ติดตามประเมินผลภายใต้การมีส่วนร่วม ในกระบวนการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างชุมชน ให้เข้มแข็ง ความคาดหวังสูงสุด
๔) ด้านความร่วมมือ (Collaboration)	ความขัดแย้งเรื่องที่ทำกิน ความขัดแย้งเรื่อง บุกรุกที่ดิน ความขัดแย้งเรื่องน้ำเพื่อ การเกษตร แนวทางแก้ปัญหาโดยการสร้าง ทางเลือกร่วมกันโดยการแสวงหา “คน กลาง” อาจจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิก องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีอาวุโส และหลัก การบริหารนิยธรรมที่ว่า ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้ บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว โดย แนวทางการพัฒนาชนบทบนพื้นฐานแนวคิด ชุมชนพอเพียง และตามแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” การดำเนินงาน ตามโครงการเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อ การพัฒนาชนบทในเขตภาคตะวันออก เฉียง เหนือ ตอนใต้ (อีสานใต้)
๕. การเสริมอำนาจชุมชน (Empower)	แนวทางในการบูรณาการคือ การส่งเสริม การสร้างภาวะผู้นำกับการบริหารงาน ท้องถิ่นในชนบท ด้วยการบริหารที่ดีคือ ความสามารถในการจัดการและปรับตัว ยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ ด้วย “ศิลปะ” คือผสมผสานคนและงานให้เข้ากันได้ดี ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอยู่ สำคัญมาก ๆ ซึ่งผู้นำสามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน ได้อย่างยั่งยืน คือผู้นำที่จะต้องยึดหลักการ และกระบวนการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชุมชน ของชาวชนบทที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนเป็นอัตลักษณ์ ของชนบทในท้องถิ่น

๕.๘ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย



แผนภาพที่ ๕.๑ รูปแบบการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธ

ที่มา : พระมหาบุญเกิด กตเวที (๒๕๕๘)

สรุปสาระสำคัญขององค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งเป็นรูปแบบในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ จากผลการวิจัยเรื่อง “บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้” ในการวิจัยเรื่องนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic synthesis) เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยสังเขป ดังนี้

การนำเสนอรูปแบบในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้โดยมุ่งเน้นภายใต้บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านใน ๓ ด้าน ผลการวิจัยสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

๑. บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านด้านการสร้างความร่วมมือ ปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทสำคัญได้แก่การจัดให้มีการประชุมอย่างต่อเนื่องทั้ง ในเครือข่ายระดับพื้นที่และนอกพื้นที่ รวมทั้งจัดให้มีการนิเทศติดตามการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน

ของ สมาชิกในเครือข่าย ในด้านข้อมูลวิชาการ วัตถุดิบ และการตลาดแก่ สมาชิก ส่งเสริมให้มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กันเองทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน พบว่าสอดคล้องกับหลักการพัฒนา ชนบทในด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งการมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน (Knowledge Center) โดยศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การ ถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของ ชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการ เรียนรู้ ของชุมชน โดยเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการ เปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่ง เรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์ฯ ของ ประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่าง ยั่งยืน โดยหลักการสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ การเป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้าน ทุกรูปแบบไม่เน้น การเรียนการสอนในห้องเรียน เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหา ความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะ สังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจ ความ ร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดย ประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งแนวทางการสร้างมนุษยสัมพันธ์ระหว่างชุมชน หรือเครือข่ายชุมชน บนฐานคิดที่ว่าในการพัฒนาชนบทนั้นทำอย่างไรจะให้เกิดจุดเริ่มต้นของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจาก หลาย ๆ ฝ่าย โดยฝ่ายที่ยังไม่ได้มีส่วนร่วมก็ให้เกิดการมีส่วนร่วม ส่วนฝ่ายที่มีส่วนร่วมอยู่แล้วก็พัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมให้หลากหลายขึ้นไปอีก อันก่อให้เกิดการอยู่เย็นเป็นสุข พออยู่พอกินตามวิถี ชุมชนของชาวชนบท ในปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชนบทจึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางใน การถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นการให้การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนและเป็นการ ศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยยังมีหน้าที่ประสานเครือข่ายภูมิปัญญาไทยเพื่อ เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และที่สำคัญคือเป็น ศูนย์คลังข้อมูลภูมิปัญญาไทย รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย หรือ “มหาวิทยาลัย ชาวบ้าน” ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ รูปแบบ คือ ศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว การถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญา แห่งแรกคือครอบครัว จาก พ่อแม่สู่ลูก จากพี่น้อง เครือญาติใกล้ชิด เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไว้ ศูนย์ การเรียนรู้วัดและชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ผู้นำฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสต่างมีความสำคัญ ในฐานะเป็นครูผู้ถ่ายทอดพิธีกรรม วัดยังทำหน้าที่เป็นสุขศาลา ดูแลรักษาคนเจ็บป่วย รักษาด้วย สมุนไพร วัดจึงมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ส่งเสริม สนับสนุนและประสานให้เกิดการ เรียนรู้ในชุมชน วัดจึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นสถานที่ให้การศึกษาทั้งในระบบและนอก ระบบ และศูนย์การเรียนรู้ครูเจ้าสำนัก การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เด่นชัดที่สุดคือการถ่ายทอดโดย บุคคลซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญ พิธียกครูเป็นพิธีแสดงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ที่มีความหมายลึกซึ้ง เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอด ไม่ใช่เพียงทักษะและวิธีการต่าง ๆ ให้เท่านั้นแต่ยังถ่ายทอดจิตวิญญาณให้ ศิษย์ด้วย ซึ่งการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ ซึ่งการประชุมถือเป็นวิถีทางหนึ่งในการ ปกครองระบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีส่วนรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน

โดยรูปแบบของการประชุมการประชุมหมู่บ้านในชุมชนหรือในชนบท ที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาพัฒนารูปแบบการประชุมของสมาชิกในหมู่บ้านในชนบทได้

นอกจากนี้บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในประเด็นนี้ยังครอบคลุมถึงการพัฒนาชนบทในด้านความร่วมมือ (Collaboration) ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชนบทอันมาจากหลายสาเหตุ ได้แก่ ๑) ปัญหาการแย่งน้ำเพื่อการเกษตร เกิดขึ้นช่วงฤดูแล้ง สาเหตุเกิดจากการเกษตรแย่งน้ำในคลองเพื่อสูบน้ำไปรดพืชผลทางการเกษตร ๒) ปัญหาการบุกรุกแนวที่ดิน สาเหตุเกิดจากการบุกรุกเพื่อทำการเกษตรและผู้บุกรุกไม่รู้แนวเขตที่แท้จริง เกิดจากการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรรุกล้ำแนวเขตที่ดิน โดยเฉพาะช่วงฤดูการเพาะปลูก มีประมาณ ๔ ราย เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มากนัก สาเหตุเกิดจากความไม่รู้แนวเขตที่ดินที่แน่ชัดของผู้ครอบครองรายใหม่ ๓) ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบริหารกองทุนหมู่บ้าน สาเหตุเกิดจากการอนุมัติให้กู้เงินของคณะกรรมการบริหารมีความแตกต่างกันในวงเงินอนุมัติให้กับสมาชิก ๔) ปัญหาการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นปัญหาจากความไม่เข้าใจของประชาชน ที่ไม่ยอมให้ที่ดินเพื่อการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน ๕) ปัญหาพระสงฆ์กับประชาชน เป็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการทำบุญชื้อรายรับ-รายจ่าย ของวัดที่ไม่ได้จัดทำบัญชีและไม่ได้ชี้แจงให้ประชาชนได้ทราบการรับ-จ่ายเงินของวัด ซึ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบท การพัฒนาชนบทจะขับเคลื่อนไปข้างหน้าไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการใช้กลยุทธ์เชิงสันติ ในการแก้ไขความขัดแย้งในชนบท ประกอบด้วย ๑) การเจรจาแบบเผชิญหน้า ๒) การเจรจาแบบหลีกเลี่ยง ๓) การเจรจาแบบโน้มน้าว ๔) การเจรจาแบบประนีประนอม ๕) การเจรจาแบบร่วมมือ ๖) การเจรจาแบบสนับสนุน ๗) การเจรจาแบบโอนอ่อนผ่อนตาม ๘) การเจรจาแบบแบ่งปัน นอกจากนี้การสร้างทางเลือกร่วมกันโดยการแสวงหา “คนกลาง” เข้ามาช่วยจัดการความขัดแย้ง ซึ่ง ประเด็นปัญหาที่คู่กรณีควรจะใช้วิธีการนี้จัดการความขัดแย้งก็คือ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อเท็จจริง หรือข้อมูล ๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์และความต้องการ ๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ๔) ความขัดแย้งด้านค่านิยม ๕) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในด้านนี้เมื่อบูรณาการกับหลักทางพระพุทธศาสนาคือหลักอปริหานิยธรรมแล้วจะพบว่า บทบาทที่ปราชญ์ชาวบ้านดำเนินการอยู่นั้นแท้จริงแล้วเป็นการดำเนินการในบริบทของวิถีชุมชนเชิงพุทธ ได้แก่การพร้อมเพรียงกันประชุม และเลิกประชุม ซึ่งการถ่ายข้อมูลข่าวสารของชุมชนชนบทนั้น มักจะได้รับการถ่ายทอดผ่านวิถีสุมชน และหอกระจายเสียงในชุมชน เป็นหลักซึ่งหอกระจายเสียงมักจะตั้งอยู่ภายในวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชน เมื่อมีการนัดประชุมเพื่อแจ้งข่าวสารแก่ประชาชนชาวบ้านในท้องถิ่นจึงมักจะนัดประชุมกันที่ศาลาการเปรียญของวัด ซึ่งนอกจากจะมีการแจ้งข่าวสารทางราชการแล้ว ยังมีการแจ้งข่าวสารการทำบุญในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย เช่น การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ชาวบ้านจะรวมกลุ่มจัดกิจกรรมโดยได้นำผลผลิตทางการเกษตรของแต่ละบ้านนำมาช่วยงานบุญของวัด ดังนั้น วิถีชุมชนเชิงพุทธในบริบทนี้จึงแสดงให้เห็นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการจัดประชุม การจัดกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ ตามประเพณีในชุมชนชนบทนั้น ซึ่งมักจะผูกติดกับวัดในหมู่บ้านนั้น ๆ

๒. บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทในด้านการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

โดยดำเนินการพัฒนาบนฐานภูมิปัญญา ชาวบ้านโดยมีการคัดสรรภูมิปัญญา สมัยใหม่มาผสมผสานเพื่อให้เกิด ประโยชน์ในการดำเนินงาน พร้อมทั้งมีการใช้หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดโยงให้ เกิดความร่วมมือในการพัฒนาสังคม มีการพัฒนาที่ยึดวิถีชีวิตในอดีตที่มี การเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรม ชาติ และมนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งมีการใช้ประเพณี ความเชื่อ และ ค่านิยมในชุมชนมาเป็นกุศโลบายในการพัฒนา ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาชนบทบนพื้นฐานแนวคิดชุมชนพอเพียง และตามแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” การดำเนินงานตามโครงการเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชนบทในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ (อีสานใต้) โดยพยายามสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนา “ความเชื่อและพฤติกรรม” กับ “วัตถุในสังคม” แต่ด้วยความซับซ้อนทางสังคมที่มากขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้นักพัฒนาชนบททั้งหลายพยายามแสวงหาแนวคิด แนวทาง วิธีการและกระบวนการใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้ในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และพบว่าหนึ่งในแนวคิดและแนวทางที่สามารถมาประยุกต์ใช้ในงานเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น คือ การน้อมนำแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาประยุกต์ใช้ ซึ่งการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนกิจกรรมที่โดดเด่นและสำคัญของชุมชนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับ สาม ห่วง สองเงื่อนไข คือชุมชนมีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะขอสรุปในภาพของตัวชี้วัดเป็นด้าน ๆ ประกอบด้วย ๑) ด้านการลดรายจ่าย โดยการส่งเสริมสนับสนุนการปลูกผัก ผลไม้ไว้บริโภค และมีเหลือจะนำไปขาย หรือแปรรูปบริโภคและจำหน่าย ๒) ด้านการเพิ่มรายได้ มีการส่งเสริมครัวเรือนให้ประกอบอาชีพเสริม เช่น ทำนาและทำไร่ ผัก มีการรวมกลุ่มมีการส่งเสริมให้มีการออมเงินเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในหมู่บ้านและนำเงินไปสนับสนุนในการทำอาชีพเสริมต่าง ๆ ให้แก่หมู่บ้าน หรือส่งเสริมอาชีพในครัวเรือน ๓) ด้านการประหยัด ส่งเสริมให้มีการออมเงินสัจจะสะสมทรัพย์เพิ่มขึ้น ๔) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนส่งเสริมให้ครัวเรือนปลูกต้นไม้ทดแทนที่ได้ใช้ไป ๕) ด้านการเอื้ออารีต่อกัน ได้จัดสวัสดิการจากกองทุน/กลุ่ม ต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านเพื่อเป็นการช่วยเหลือดูแลผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ๖) ด้านการเรียนรู้ ชุมชนมีภูมิปัญญาชาวบ้าน หลายด้านที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้ แนวทางการทำงาน ประสบการณ์ และกระบวนการ เรียนรู้ต่างๆสู่ชุมชน

สาระสำคัญของการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในบริบทนี้คือการเคารพสักการะเจตีย์ตามหลักอปริหานิยธรรม คือ การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะหลักคิดหรือแนวทางในการพัฒนาชุมชนชนบทของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของคนในชุมชนซึ่งได้ดำเนินวิถีชีวิตเป็นแบบอย่างมาแล้วนับทศวรรษ ไม่ว่าจะเป็นการทำการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งท่านเหล่านั้นก็ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าได้ผล สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาตัวอย่างในการพัฒนาชนบทได้ ไม่จะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกป่าผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การทดลองเพาะพันธุ์พืช การสาธิตทำการเกษตรพอเพียง เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้านทั้งสิ้น

๓. บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทในด้านความต่อเนื่องและยั่งยืน

มีการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน สร้างเกษตรกรที่ สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ทั่วภาคอีสาน สร้างเครือข่ายในการขยายแนวคิด อย่างเป็นระบบ ผ่านเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งได้รับการพัฒนาจากพ่อผ่ายโดยตรง เพื่อไปขยายแนวคิดต่อ ขยายแนวคิดและการปฏิบัติ สมาชิกในชุมชนโดยรอบ และปลูกฝัง แนวคิดและการปฏิบัติแก่ลูกหลานของ ตนเอง ดำเนินการพัฒนาบนพื้นฐานความ ต้องการของชีวิตอย่างแท้จริงของ ชาวบ้าน เน้นการพัฒนาคนให้มีความพร้อม ก่อนที่จะพัฒนาในด้านอื่น ๆ สร้างวิทยากรแกนนำในพื้นที่ เพื่อ การถ่ายทอดแนวคิดและวิธีการดำเนินงานตามแนวทางของปราชญ์ชาวบ้าน อีกทั้งมีการพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้ตระหนัก และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นตนเอง พัฒนาคนให้เป็นผู้มีความรู้เพียงพอ ที่จะดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ส่งเสริมให้เกิดความตั้งใจจริง ปฏิบัติ จริง ในการทำงานและให้เกิดผลที่ ยอมรับได้ โดยเอาผลงานเป็นตัวชี้วัด ความสำเร็จ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาชนบท ในลักษณะของการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนโดยผู้นำชุมชน ซึ่งผู้นำสามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน คือผู้นำที่จะต้องยึดหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งการพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำเป็นสิ่งที่จะต้องจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะจะทำให้ผู้นำชุมชนมีโลกทัศน์ใหม่ต่องานพัฒนา การพัฒนาความรู้ ทักษะของผู้นำจึงเป็น สิ่งจะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับการทำงานพัฒนาชุมชนมาประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมในแต่ละชุมชน ทำให้เห็นว่าผู้นำมีบทบาทที่ชัดเจนในการทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความยั่งยืน เป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆได้ไปศึกษานำความสำเร็จจากการพัฒนาที่มาจากผู้นำไปประยุกต์ใช้กับชุมชน แต่ในขณะเดียวกันต้องได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนที่ต้องให้ความสำคัญ และรับรู้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชน เพราะปัญหาชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากคนคนเดียวทุกคนทำให้เกิดขึ้นก็ต้องช่วยกันคิด หาทางแก้พร้อมๆกัน โดยมีองค์ประกอบได้แก่ ๑) หลักการมีส่วนร่วม หัวใจสำคัญของการทำงานพัฒนาชุมชน คือการใช้หลักการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบแทนจากการที่ได้ทำงานร่วมกัน ๒) การรวมกลุ่ม กลุ่มองค์กร มีความจำเป็นต่อผู้คนในสังคมที่จะอยู่ร่วมกัน หากกลุ่มมีความเข้มแข็ง พลังของกลุ่มจะช่วยบรรเทาความทุกข์หรือสภาพปัญหาที่แต่ละคนมีอยู่ ๓) การให้การศึกษา/การเรียนรู้ ซึ่งการให้การศึกษาหรือการเรียนรู้เป็นกระบวนการเสริมสร้างความรู้ให้กับบุคคล กลุ่ม ชุมชน สังคม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี เป็นการพัฒนาค้นไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำจำเป็นต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้น ส่งเสริมให้คนในชุมชนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างทั้งคนภายในและภายนอกชุมชน ๔) หลักการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเอง คือความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองนั้นมีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ซึ่งหลักการและแนวทางเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ๕) หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบการวางแผน ๖) หลักความสมดุลของการพัฒนา คือการพัฒนาด้านต่างๆอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ด้านคุณภาพชีวิต หรือด้านอื่นๆตามความต้องการของแต่ละชุมชน ไปพร้อมๆกัน เกี่ยวข้องกัน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกันหรือลดผลกระทบให้มากที่สุด ๗) หลัก คือการให้

ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การทำงานพัฒนาชุมชนโดยยึดหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงทัศนะความคิดเห็นต่างๆในกิจกรรมที่เขามีส่วนเกี่ยวข้อง ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขา ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง ๘) หลักธรรมาภิบาล หรือเรียกว่า “การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี” โดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข ผู้นำจำเป็นต้องยึดหลักธรรมาภิบาลในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ๙) หลักการบูรณาการ ซึ่งผู้นำควรมีหลักการในการบูรณาการงานเพื่อขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ การบูรณาการงานในชุมชน เป็นการบูรณาการกิจกรรมหรือการดำเนินงานต่างๆในชุมชน การบูรณาการทรัพยากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ และบูรณาการคนในชุมชนรวมทั้งคนนอกชุมชน หน่วยงานภาคี ประสานงานร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกัน นอกจากนี้การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชุมชน ของชาวนบพที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนเป็นอัตลักษณ์ของชนบทในท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาชนบทโดยการบูรณาการกับวิถีชุมชนท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานใต้หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ซึ่งแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ทุกกลุ่มมีการประยุกต์ความคิดความเข้าใจจากการใช้วิถีดำรงชีพแบบ “หาอยู่หากิน” ที่อิงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ปรับตัวเองเข้ากับฤดูกาล และของธรรมชาติ สู่วิถีแบบ “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” เป็นการริเริ่มปรับปรุงดัดแปลงธรรมชาติในเงื่อนไขที่ไม่ทำลาย ให้สามารถดำรงอยู่ด้วยการเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐานได้ เมื่อเกิดการตั้งถิ่นฐานแล้วรูปแบบการรวมกลุ่มกันก็เด่นชัดขึ้น สู่รูปแบบ “เฮ็ดน้ำกันกินน้ำกัน ม่วนน้ำกัน” วัฒนธรรมชุมชนไม่สามารถมองแบบหยุดนิ่งได้ เนื่องจากเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของสังคมที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้จากปัจจัยภายในและนอกชุมชน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและเงื่อนไขทางสังคมที่ดำรงอยู่ในเวลานั้น รวมถึงระดับของเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมา ซึ่งแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้พัฒนาเป็นระบบแนวคิดที่ชัดเจน และมีการบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตนเอง คือการนำเอา วิถีชีวิตความเชื่อ ระบบนิเวศ มาสร้างเป็นแนวปฏิบัติ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาร่วมสมัย ตามมา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการสังคม ในชุมชน ผ่านวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรมบุญ การละเล่น ศิลปะ คือ การค้นพบ ประยุกต์ ประดิษฐ์และสร้างใหม่เพิ่มเติมวัฒนธรรมชุมชน เช่น พิธีกรรม บุญ การละเล่น ศิลปะ นั้น มีคำสอนและคติเตือนใจแฝงอยู่ซึ่งเป็นความรู้ในการจัดการสังคมนั่นเอง